

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ  
ЧОРНОМОРСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ  
ІМЕНІ ПЕТРА МОГИЛИ  
ІНСТИТУТ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ  
КАФЕДРА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ, УПРАВЛІННЯ І ПЕДАГОГІКИ

**ДУБЕЙ ВІКТОРІЯ ОЛЕКСАНДРІВНА**

**ФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ КУЛЬТУРИ У ВИХОВАНЦІВ  
ІНТЕРНАТНИХ ЗАКЛАДІВ**

спеціальності 231 – «Соціальна робота»

**Автореферат**  
магістерської роботи на здобуття кваліфікаційного рівня  
магістра соціальної роботи

Миколаїв 2020

Магістерською роботою є рукопис.

Роботу виконано в Чорноморському національному університеті імені Петра Могили, Міністерство освіти і науки України.

**Науковий керівник:** кандидат педагогічних наук, доцент б.в.з  
**КОСТЄВА ТЕТЯНА БОГДАНІВНА**  
Чорноморський національний університет  
імені Петра Могили

**Рецензент:** ст.викл. **Верба С.М.**

Захист відбудеться 26 лютого 2020 року о 10.00 на засіданні кафедри соціальної роботи, управління і педагогіки Чорноморського державного університету імені Петра Могили, за адресою: 54003, м. Миколаїв, вул. 1-а Воєнна, 2.

З роботою можна ознайомитись у бібліотеці Чорноморського державного університету імені Петра Могили, за адресою: 54003, м. Миколаїв, вул. 68 Десантників, 10.

## ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

**Актуальність теми.** Проблема економічної культури особистості є порівняно новою в психологічній теорії і тому малодослідженою як в Україні, так і за її межами. Економічна культура серед молоді старшого шкільного віку відіграє значну роль в процесі життєдіяльності. Одним з провідних завдань виховання базової культури особистості є економічна культура як вироблення первинних уявлень і понять про економічні закономірності розвитку суспільства і виховання на цій основі таких якостей особистості, як ощадливість, практичність, звички економії, обачності і господарності, опанування елементарними навичками економічного аналізу.

Друга важлива обставина – це соціальне замовлення школі у сучасній економічній ситуації України, суть якої полягає у засвоєнні підростаючим поколінням досвіду суспільних відносин через введення себе у світ культури, зокрема культури економічної, тобто такого знання економіки, яке забезпечувало б самостійну й ефективну поведінку в цілому, а не лише у сфері підприємництва, а головне – дозволило б успішно адаптуватися в умовах ринкової економіки. Особливої актуальності проблеми економічної культури особистості набуває в умовах трансформації суспільства, яка характеризується якісними змінами не тільки економічної сфери суспільства, але й змінами всього соціуму загалом. Суспільні зміни впливають на всі складові та чинники формування економічної культури особистості. Зміна соціальної реальності супроводжується виникненням нових соціальних ролей, нових видів соціальної діяльності, що зумовлює появу нових групових норм, яких не існувало раніше. В зв'язку з цим стає актуальним вирішення задач, пов'язаних зі становленням особистості молодої людини в нових ринкових умовах, включенням її в соціально-економічний простір суб'єктом економічної діяльності. Успішність виконання цих задач передбачає наявність у сучасних спеціалістів високого рівня економічної культури, яка формується в процесі економічної соціалізації.

Для даної роботи цінним джерелом дослідження теми виглядає монографія В.П. Москаленко «Соціально-психологічні засади економічної культури особистості», в якій наводиться поняття «економічна культура», особливості виховання економічної культури, розглядаються основні проблеми дітей, наводяться особливості економічної культури дітей. Аналогічні питання розкривають автори наукових статей: А. Шаран, О. Міщенко та ін. Значна кількість статей присвячена характерним та актуальним проблемам економічного виховання дітей із наголосом на оптимальних шляхах їх вирішення (М.Б.Кліманська, І.В.Дьяконов, Г.Авер'янова).

Ступінь наукової розробленості даної теми є значним. Економічна культура молоді розглядається у комплексі, але також можна бачити лише висвітлення певних аспектів, які окремо один від одного не дають повної картини. Дана робота націлена на синтез матеріалу із значної кількості джерел, що дасть можливість після його опанування скласти цілісне уявлення з означеного питання і шляхи вирішення проблем з економічного виховання дітей.

**Мета роботи** – на основі теоретико-експериментального дослідження розробити рекомендації щодо формування економічної культури вихованців інтернатних закладів.

Мета дослідження передбачає розв'язання таких **завдань**:

1. Висвітлити сутність економічної культури та її основні складові;
2. Охарактеризувати механізми та методи формування економічного мислення та економічної культури у вихованців інтернатних закладів;
3. Провести формувальний експеримент з визначення рівня економічної культури вихованців інтернатних закладів;
4. На основі формувального експерименту розробити рекомендації щодо вдосконалення процесу формування економічної культури вихованців інтернатних закладів.

**Об'єктом дослідження** є економічна культура особистості, як соціально-педагогічний феномен.

**Предметом дослідження** є особливості формування економічної культури вихованців інтернатних закладів.

**Наукова новизна дослідження** полягає у тому, що обґрунтовано психолого-педагогічні умови формування економічної культури вихованців інтернатних закладів.

**Теоретична значущість результатів дослідження.** У роботі проаналізовано дані про економічну культуру вихованців інтернатних закладів. Також, висвітлюються основні аспекти соціально-педагогічної характеристики вихованців інтернатних закладів та їх вплив на економічне виховання і вплив економічної культури на подальшу соціалізацію і рівень життя.

**Практична значущість результатів дослідження** полягає у: проведенні діагностичного дослідження з виявлення рівня економічної культури вихованців інтернатних закладів; розробці та реалізації комплексу занять з покращення стану рівня економічної культури; створенню практичних рекомендацій щодо вдосконалення процесу економічного виховання вихованців інтернатних закладів

**Експериментальною базою дослідження** виступила Миколаївська загальноосвітня школа-інтернат I-III ступенів №3 Миколаївської обласної ради.

**Апробація дослідження. Апробація результатів дослідження.** Основні положення та результати дослідження обговорювались на XXI Всеукраїнській науково-практичній конференції : Могилянські читання – 2018: «Європейський досвід формування економічної культури молоді» (м. Миколаїв, 16 листопада 2018 р.); XIII Міжнародна наукова конференція «Ольвійський форум 2019: «Чинники впливу на формування економічної культури вихованців інтернатних закладів» (м. Миколаїв, 5 червня 2019 р.); Науково-практична конференція «Лісабонський договір - 10

років після набуття чинності. Що змінилося у функціонуванні ЄС?» (2 грудня 2019 р.): «Формування економічної культури молоді . Вплив Європейського Союзу».

**Публікації:** Основні положення і результати дослідження викладено в 4 публікаціях автора, з них 1 розділ у зарубіжній колективній монографії та 3 – матеріали конференцій.

**Структура роботи** складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальна кількість сторінок – 106 сторінки, з них основного тексту - 83, список використаних джерел містить 89 найменувань.

## **Основний зміст роботи**

**Вступна частина.** У вступі подано загальну характеристику досліджуваної теми, обґрунтовано актуальність дипломної роботи, сформульовано мету, завдання досліджень, відзначено наукову новизну та практичну цінність отриманих результатів, подано інформацію про структуру та обсяг роботи.

**В першому розділі** розглянуто економічну культуру як системотворчий чинник соціальної культури молоді, висвітлено сутність, структуру та принципи формування економічної культури в наукових дослідженнях та визначено значення економічної культури особистості через виклики сучасного світу.

Економічна культура відіграє значну роль в інноваційних перетвореннях соціально-економічної системи, масштабах впровадження прогресивних економічно обґрунтованих новітніх технологій в країнах пострадянського простору, особливо Україні як незалежній демократичній державі європейської спільноти. Виникнення й становлення економічної культури є природнім процесом, який супроводжує розвиток економічних і соціальних механізмів розвитку суспільства.

Соціальні зміни, що відбуваються в Україні, ставлять особистість у складні психологічні умови, пов'язані з процесом зміни громадської свідомості. Це впливає на картину мотивації праці, оцінку людиною власного положення, тому потрібні додаткові педагогічні засоби, спрямовані на те, щоб на основі знань і вмінь, отриманих через різні види діяльності в конкретній сфері, учні могли набути навичок самостійних дій і прийняття рішень в умовах вибору з низки альтернативних варіантів.

Підвищення економічної культури особистості набуває у зв'язку з цим особливої актуальності, оскільки при низькій економічній грамотності населення, відсутності навичок економічної діяльності та почуття

відповідальності за соціально-економічний розвиток країни всі намічені реформи так і залишаться на стадії теоретичного обговорення.

Саме тому необхідно вдосконалювати вивчення даного питання і впроваджувати даний вид культури до навчального процесу, адже саме від молодого покоління залежить процвітання їхнього життя і держави в цілому.

**У другому розділі описані** практичні методи формування економічної культури вихованців інтернатних закладів.

Тоді коли всі чинники які впливають на розвиток економічної культури будуть взаємодіяти і будувати правильний вплив на дітей, то будемо отримувати результат який в подальшому вплине на життєдіяльність дитини і її подальше життя. Тому що лише вихована і правильно розвинута дитина в подальшому зможе побудувати своє життя так як їй захочеться і не потрапляти в групи ризику і в складні життєві обставини.

Саме вихователі мають сприяти засвоєнню елементарних економічних понять, поглядів, зразків економічної поведінки, освоєнню соціальних ролей, навичок, цінностей, засвоєнню вихованцем соціальних норм, формуванню базових економіко-психологічних якостей особистості та набуттю економічного досвіду засобами гри. Саме гра активізує мисленнєву діяльність вихованців, сприяє вихованню економічної культури споживача. Під час гри поглиблюються їхні знання про основні економічні поняття; розвивається уважність, швидкість мислення та інтелектуальні здібності, що дозволить дітям в майбутньому виступати в якості суб'єкта економічної діяльності. Що раніше розпочинається економічне виховання та економічна освіта дітей, то більш усвідомленими, раціональними та розумними будуть їхні дії та вчинки. Отже, засвоєння молодими людьми основ економічної культури та отримання досвіду економічної соціалізації дає змогу старшому поколінню передати ці набуті цінності та сприяти вдалій економічній соціалізації підростаючого покоління.



**У третьому розділі описано проведені** дослідження рівня економічної культури вихованців інтернатних закладів, визначено психолого-педагогічні умови формування економічної культури вихованців інтернатних закладів .

З наведених даних високий рівень загальної вибірки спостерігається у 4% дітей. Зазначені діти виявили високий досвід та обізнаність з економічних питань. Достатній рівень прояву вихованості економічної культури спостерігається у 13% дітей. Задовільний рівень – у 35% дітей та 48% дітей на початковому рівні.

Нами було теоретично обґрунтовано шляхи формування економічної культури старшокласників інтернатних закладів, а саме: підготовчу роботу з педагогами інтернатних закладів з даної проблеми; цілеспрямовану підготовку старшокласників шкіл-інтернатів до опанування соціальними ролями громадянина, сім'янина, фахівця; формування у старшокласників інтернатних закладів свідомого ставлення до своїх базових прав і обов'язків; свідомого ставлення до власного здоров'я; предметно-практичних вмінь і навичок; підготовку старшокласників до професійного самовизначення, сімейного життя; організацію соціально-культурної діяльності, спрямованої на формування соціального досвіду; педагогічну підтримку старшокласників шкіл-інтернатів.

Найбільш ефективними методами роботи зі старшокласниками інтернатних закладів виявилися: створення виховуючих ситуацій, приклади, дискусії, педагогічні вимоги, бесіди, переконання, привчання, доручення, проекти, рольові та імітаційні ігри; методи позитивного самосприйняття, цілепокладання, проектування індивідуальних планів, генерування ідей, аналітико-бібліографічний метод, рефлексія-роздум тощо; з педагогами — рольові ігри, робота в групах, рефлексія-роздум тощо.

До ефективних форм роботи зі старшокласниками шкіл-інтернатів належать: години спілкування, тематичні бесіди, гуртки, вікторини, свята, круглі столи, акції, конкурси, тематичні зустрічі, тренінгові заняття, екскурсії в ліцеї, коледжі, на виробництво, в заклади соціального самообслуговування

тощо, конструктивна взаємодія з однолітками району, міста, спільні соціально-педагогічні та спортивні заходи тощо; із педагогами — семінари, круглі столи, малі педради, індивідуальні консультації, лекції, бесіди, диспути тощо.

## Висновки

Проведене дослідження дало змогу зробити наступні висновки:

1. Висвітлено сутність економічної культури та її основні складові.

Економічна культура відіграє значну роль в інноваційних перетвореннях соціально-економічної системи, масштабах впровадження прогресивних економічно обґрунтованих новітніх технологій в країнах пострадянського простору, особливо Україні як незалежній демократичній державі європейської спільноти. Виникнення й становлення економічної культури є природнім процесом, який супроводжує розвиток економічних і соціальних механізмів розвитку суспільства.

Соціальні зміни, що відбуваються в Україні, ставлять особистість у складні психологічні умови, пов'язані з процесом зміни громадської свідомості. Це впливає на картину мотивації праці, оцінку людиною власного положення, тому потрібні додаткові педагогічні засоби, спрямовані на те, щоб на основі знань і вмінь, отриманих через різні види діяльності в конкретній сфері, учні могли набути навичок самостійних дій і прийняття рішень в умовах вибору з низки альтернативних варіантів.

Підвищення економічної культури особистості набуває у зв'язку з цим особливої актуальності, оскільки при низькій економічній грамотності населення, відсутності навичок економічної діяльності та почуття відповідальності за соціально-економічний розвиток країни всі намічені реформи так і залишаться на стадії теоретичного обговорення.

Саме тому необхідно вдосконалювати вивчення даного питання і впроваджувати даний вид культури до навчального процесу, адже саме від дітей старшого шкільного віку залежить процвітання їхнього життя і держави в цілому. Важливо не тільки займатись вихованням економічної культури в школі під час навчального процесу, але і насамперед вдома – батькам, які є авторитетним прикладом задля наслідування.

Економічна освіта в школі-інтернаті необхідна для виховання в учнів економічної культури, для здатності правильно розуміти як відбуваються соціально-економічні процеси та активно брати участь в діяльності суспільства. В умовах становлення ринкових відносин, принциповою ознакою є вільна орієнтація і пристосування учнів до економічного механізму регулювання ринку.

2. Визначено рівень економічної культури серед вихованців старшого шкільного віку. На констатувальному етапі роботи ми отримали такі результати: високий рівень загальної вибірки спостерігається у 4% дітей. Діти цієї групи виявили високий досвід та обізнанність з економічних питань. Достатній рівень прояву вихованості економічної культури спостерігається у 13% дітей. Задовільний рівень – у 35% дітей та 48% дітей на початковому рівні. На формувальному етапі результати такі: високий рівень спостерігається у 24% дітей, достатній рівень у 42%, задовільний рівень – 22% дітей і початковий рівень у 12%. Як бачимо рівень економічної культури серед старшокласників значно підвищився. Такі показники дають змогу зробити висновок, що формувальний експеримент проведено у правильному напрямку і ми досягли бажаного результату.

3. Розроблено рекомендації щодо вдосконалення процесу формування економічної культури дітей старшого шкільного віку. Складена та проведена нами тренінгова програма стала важливим етапом процесу формування економічної культури у дітей старшого шкільного віку. Діти усвідомили необхідність оволодіння економічними знаннями та навичками для успішності своєї діяльності, отримали навички самоосвіти та самовиховання усіх компонентів економічної культури в їх нерозривній цілісності. Також нам вдалося донести розуміння суті економічної культури і підвищити рівень економічної культури серед дітей старшого шкільного віку.

Нами було теоретично обґрунтовано шляхи формування економічної культури старшокласників інтернатних закладів, а саме: підготовчу роботу з педагогами інтернатних закладів з даної проблеми; цілеспрямовану

підготовку старшокласників шкіл-інтернатів до опанування соціальними ролями громадянина, сім'янина, фахівця; формування у старшокласників інтернатних закладів свідомого ставлення до своїх базових прав і обов'язків; свідомого ставлення до власного здоров'я; предметно-практичних вмінь і навичок; підготовку старшокласників до професійного самовизначення, сімейного життя; організацію соціально-культурної діяльності, спрямованої на формування соціального досвіду; педагогічну підтримку старшокласників шкіл-інтернатів.

Найбільш ефективними методами роботи зі старшокласниками інтернатних закладів виявилися: створення виховуючих ситуацій, приклади, дискусії, педагогічні вимоги, бесіди, переконання, привчання, доручення, проекти, рольові та імітаційні ігри; методи позитивного самосприйняття, цілепокладання, проектування індивідуальних планів, генерування ідей, аналітико-бібліографічний метод, рефлексія-роздум тощо; з педагогами — рольові ігри, робота в групах, рефлексія-роздум тощо.

До ефективних форм роботи зі старшокласниками шкіл-інтернатів належать: години спілкування, тематичні бесіди, гуртки, вікторини, свята, круглі столи, акції, конкурси, тематичні зустрічі, тренінгові заняття, екскурсії в ліцеї, коледжі, на виробництво, в заклади соціального самообслуговування тощо, конструктивна взаємодія з однолітками району, міста, спільні соціально-педагогічні та спортивні заходи тощо; із педагогами — семінари, круглі столи, малі педради, індивідуальні консультації, лекції, бесіди, диспути тощо.

## АНОТАЦІЯ

Дубей В.О. Формування економічної культури у вихованців інтернатних закладів.

Дипломна робота на здобуття освітньо-кваліфікаційного рівня «магістр» за спеціальністю 231 – «Соціальна робота». – Чорноморський Національний університет імені Петра Могили, Миколаїв, 2020.

Дипломна робота присвячена важливій задачі, яка полягає у теоретичному та практичному дослідженні важливості потреби економічної культури у вихованців інтернатних закладів.

Розглянуто теоретичні засади культури як системотворчого чинника економічної культури молоді, визначено сутність, структуру, принципи та значення економічної культури особистості через виклики сучасного світу, досліджено рівень економічної культури вихованців інтернатних закладів. Крім того, подано дані емпіричного дослідження, що показують виконання психолого-педагогічних умов формування економічної культури у вихованців інтернатних закладів.

**Ключові слова:** економічна культура, молодь, інформаційне суспільство, соціальна робота.

**Дубей В.А. Формирование экономической культуры у воспитанников интернатных учреждений.**

Дипломная работа на получения образовательно-квалификационного уровня «магистр» по специальности 231 - «Социальная работа». - Черноморский национальный университет имени Петра Могилы, Николаев, 2020.

Дипломная работа посвящена важной задаче, которая заключается в теоретическом и практическом исследовании важности потребности экономической культуры у воспитанников интернатных учреждений.

Рассмотрены теоретические основы культуры как системообразующего фактора экономической культуры молодежи, определены сущность, структура, принципы и значение экономической культуры личности через вызовы современного мира, исследован уровень экономической культуры воспитанников интернатных учреждений. Кроме того, представлены данные эмпирического исследования, показывающие выполнения психолого-педагогических условий формирования экономической культуры у воспитанников интернатных учреждений.

**Ключевые слова:** экономическая культура, молодежь, информационное общество, социальная работа.

**Dubey V.O. Formation of economic culture among students of boarding schools.**

Thesis for obtaining a master's degree qualification in the specialty 231 - "Social work". - Black Sea National University named after Petro Mohyla, Mykolaiv, 2020.

The diploma thesis is devoted to the important task, which consists in theoretical and practical study of the importance of the need of economic culture for the students of boarding schools.

The theoretical foundations of culture as a systematic factor of economic culture of youth are considered, the essence, structure, principles and importance of the economic culture of the individual are determined through the challenges of the modern world, the level of economic culture of the pupils of boarding schools is investigated. In addition, the data of empirical research showing the fulfillment of psychological and pedagogical conditions of economic culture formation in the students of boarding schools are presented.

**Keywords:** economic culture, youth, information society, social work.